

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«УКРАЇНА У СВІТОВОМУ ІСТОРИЧНОМУ ПРОСТОРІ»**

15 листопада 2023 р.

Київ 2023

Україна у світовому історичному просторі: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 15 листопада 2023 р. / під заг. ред. М.В.Трофименка. Київ: МДУ, 2023. – 185 с.

Редакційна колегія :

Голова	- М.В. Трофименко , ректор Маріупольського державного університету, кандидат політичних наук, професор.
Члени
редколегії:	- О.П. Рєєнт , член-кореспондент НАН України, д.і.н., професор, заступник директора Інституту історії України НАН України.
- Ю.В. Константинова , к.і.н., доцент, в. о. декана історичного факультету.
- С.В. Новікова , к.і.н., доцент, заступник декана історичного факультету
- В.М. Романцов д.і.н., професор (відповідальний редактор)
- С.С. Арабаджи , к.і.н., доцент
- В.С. Волоніць , к.і.н., доцент
- В.О. Забавін , к.і.н., доцент
- В.М. Коробка , к.і.н., доцент
- Ю.В. Коробка , к.і.н., доцент
- Н.І. Романцова , д.і.н, доцент
- Н.Ф. Шипік , к.і.н., доцент

У збірнику представлено наукові матеріали, що включені до програми Всеукраїнської науково-практичної конференції «Україна у світовому історичному просторі». В ньому висвітлюються різні аспекти української історії як складової всесвітньої історії, історичного краєзнавства, історичної регіоналістики, культури, актуальні проблеми міжнародних відносин, методики викладання історії в школі.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, магістрантів і всіх тих, хто цікавиться питаннями історії, культури, зовнішньої політики України, історичного краєзнавства, а також міжнародними відносинами нашого часу.

The abstracts presents the scientific articles included in the proceedings of the All-Ukrainian research conference «Ukraine in world historical space». It highlights various aspects of the history of Ukraine as a part of the global history, historical regional studies, historical regionalism, culture, as well as acute problems of international relations and foreign policy of Ukraine, methods of teaching history in school.

The abstracts are meant for students, scientists, instructors and those seeking their masters' and scientific degrees as well as for those who really care for the contemporary Ukraine's history, culture, foreign policy, foreign affairs and country studies.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що у період війни державі вкрай важливо окрім «жорсткої сили» примусу та тиску, використовувати і м'яку», яка полягає в основному у культурній дипломатичній роботі. Сформувати навколо себе міцну коаліцію союзників, використовуючи власну культурну привабливість, правильно розставляти акценти у культурній діяльності та пропаганді, сфокусуватись на створенні бажаного образу на світовій арені – є головними завданнями культурної дипломатії воєнного часу. Для України у цій сфері важливо продовжувати послідовну політику культурної деколонізації, тим самим звільняючи нашу культуру від токсичного впливу агресора.

Література

1. Christina Zack. The Use of Power in International Relations Discussing Hard & Soft Diplomacy. URL: https://www.academia.edu/40567745/The_Use_of_Power_in_International_Relations_Discussing_Hard_and_Soft_Diplomacy
2. Dr. Dimitrios Kamsaris. Cultural diplomacy vs. public diplomacy. URL: https://www.academia.edu/40529663/Cultural_diplomacy_vs_public_diplomacy
3. Edward C. Luck. Cultural Genocide and the Protection of Cultural Heritage. URL: <https://www.getty.edu/publications/occasional-papers-2/>
4. Elisa Novic. The concept of cultural genocide: an international law perspective. URL: <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/43864>
5. Бакальчук В. Культурний геноцид як складова частина міжнародного злочину РФ в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/kulturnyy-henotsyd-yak-skladova-chastyna-mizhnar-odnoho-zlochynu-rf-v>
6. Юр'єва Д. «Світ відкриває для себе Україну». Деколонізація української культури — чому це важливо. URL: <https://www.polskieradio.pl>

ОСОБЛИВОСТІ ІРЛАНДСЬКОГО НЕЙТРАЛІТЕТУ

Константинова Ю.В.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну спричинило значні перетворення у структурі міжнародної безпеки як Європи, так і світу в цілому. Так, держави які протягом ХХ – на початку ХХІ століття тримались за свій нейтралітет, сьогодні підіймають питання про відмову від нього, тим більш що статус нейтралітету може бути змінений в односторонньому порядку і не потребує міжнародно-правового закріплення. Зокрема, Фінляндія і Швеція подали заявку на вступ до НАТО у 2022 році, і у квітні 2023 року Фінляндія вже стала членом цієї організації, Швеція знаходиться на фінальному етапі приєднання. Отже, у Європі залишилось досить мало країн, які мають статус постійно нейтральних країн це Австрія, Швейцарія, Мальта та Ірландія.

Республіка Ірландія отримала незалежність у середині ХХ століття, за цей час їй вдалось зміцнити свій суверенітет і забезпечити свою безпеку та з ресурснообмеженої країна перетворитися на «кельтського тигра». Це вражаюче, особливо враховуючи той факт, що більше ніж півстоліття, Ірландія була однією з найбільш вразливих країн Європи.

Застосування нейтралітету в зовнішній політиці не є унікальним явищем, різні країни в різні періоди своєї історії обирали нейтральний курс чи дотримувалися нейтрального статусу. У випадку Ірландії особливість полягає в тому, що вибір нейтралітету головним чином був обумовлений відносинами з її найближчим сусідом – Великою Британією.

Під час боротьби за незалежність виник принцип військового ірландського нейтралітету, який зв'язував доктрину неучасті у військових конфліктах із здобуттям суверенітету країни. У порівнянні з іншими нейтральними державами, де нейтральний статус закріплений законодавчими актами, ірландський нейтралітет базується переважно на традиціях та громадській підтримці. Такий підхід є унікальним, оскільки відсутні чіткі законодавчі інструкції, що зобов'язували б Ірландію дотримуватися принципу нейтралітету у своїй зовнішній політиці.

Становлення незалежної зовнішньої політики Ірландії тісно пов'язане з антиколоніальною традицією та складними відносинами з правлячими елітами Великої Британії. Незалежна ірландська держава була утворена 1921 року. Згідно з англо-ірландським договором, що завершив війну за незалежність 1919-1921 років, країна отримала статус домініону під назвою Ірландська Вільна Держава (англ. - the Irish Free State, ірл. - Saorstát Éireann) і стала членом Британської Співдружності. Водночас частина національної території - шість графств провінції Ольстер залишилися у складі Сполученого Королівства як автономна провінція Північна Ірландія, таке розділення суттєво травмувало ірландське суспільство та політичну спільноту. Також, згідно з договором 1921 року, на території країни зберігалися британські військово-морські бази [5].

В 30-х роках ХХ століття головною метою зовнішньої політики Ірландії стали зміцнення суверенітету та активна участь у міжнародних справах. Посилення націоналізму після приходу до влади 1932 року республіканської партії «Фіанна Фойл» (ірл. «Солдати Долі») на чолі з Імоном де Валерою стало основою не тільки внутрішньої, а й зовнішньополітичної діяльності уряду. Партія «Фіанна Фойл» перебувала при владі без перерви до 1948 року, тобто 16 років, а її лідер де Валера був при владі майже до самої смерті у 1975 р., змінюючи посади прем'єра і президента країни.

У 1937 році було ухвалено нову Конституцію, де назву Ірландська Вільна Держава було змінено на Ейре (Éire). Цю назву країна зберегла до 1948 року, коли актом ірландського парламенту її перейменували на Республіку Ірландія. В літературі можна зустріти тезу про те, що нейтралітет закріплений у Конституції 1937 року. Конституція не закріплює нейтралітет як основоположний принцип, однак у статті 29 ідеться про прихильність держави до мирного і дружнього співробітництва між країнами та принципів мирного вирішення міжнародних конфліктів [4].

Події в британській політиці 30-х років сприятливо склалися для ірландського уряду. Так, політична криза у Великій Британії, пов'язана з зреченням короля Едварда VIII, була на руку ірландцям під час вирішальної стадії англо-ірландських переговорів 1938 року. Досягнуті успіхи сприяли згуртуванню нації навколо ідеї здобуття незалежності й водночас вели до радикалізації національних настроїв. Це знайшло відображення в менталітеті ірландського суспільства, яке ставило знак рівності між нейтралітетом і суверенітетом країни, що багато в чому пояснює позицію Ірландії в роки війни [1]. Ірландський нейтралітет був виправданою демонстрацією нещодавно здобутої незалежності у зовнішній політиці та права оголошувати війну й укладати мир - права, яке ірландська держава повною мірою здобула лише після того, як за англо-ірландською угодою 1938 року повернула собі основні торговельні порти.

Оголошення Ірландією нейтралітету під час Другої світової війни було зумовлене низкою історичних та політичних чинників. Поділ Ірландії 1921 року та збереження Північної Ірландії у складі Великої Британії спричинили сильні антибританські настрої в ірландському суспільстві. Тому вступ Ірландії у війну на боці Британії був неможливий і загрожував новою громадянською війною. Ще однією причиною став провал Ліги Націй у запобіганні агресії Італії проти Ефіопії у 1930-х роках. Це викликало розчарування Ірландії у багатосторонніх відносинах. Крім того, у Ірландії були слабкі збройні сили і відсутня необхідна оборонна система для участі у війні.

У вересні 1939 року прем'єр-міністр Імон де Валера оголосив про нейтралітет Ірландії у Другій світовій війні, в країні було введено надзвичайний стан на воєнний період. Під час війни, Ірландія прагнула дотримуватися статутних ознак нейтралітету, визначених Гаазькими конвенціями 1907 року. Незважаючи на формальний нейтралітет, уряд Ірландії підтримував контакти з Великою Британією та США, які вимагали використання її території для військових цілей та припинення дипломатичних відносин з державами Вісі. Ірландія співпрацювала із союзниками, включаючи передачу розвідданих, використання повітряного простору та територіальних вод, що дещо ускладнило її міжнародне становище в післявоєнний період.

По закінченню Другої світової війни нейтралітет продовжував бути актуальним для Ірландії, особливо коли розпочалася «холодна війна» і загострилося блокове протистояння. В цей період вона не приєдналася до НАТО та до Руху неприєднання.

Проголошення Ірландської Республіки у 1949 році та її вихід з Британської Співдружності призвели до погіршення відносин з Великою Британією. Уряди Великої Британії та США вважали ірландський нейтралітет порушенням атлантичної солідарності, що створювало труднощі для міжнародного становища країни. При вступі Ірландії до ООН у 1955 році відкрилися можливості для активної міжнародної діяльності, включаючи ініціативи у сферах мирного врегулювання конфліктів, миротворчості, деколонізації, а також заборони ядерних випробувань та нерозповсюдження ядерної зброї. В цей час Ірландія, хоча в певних питаннях висловлювала позицію близьку до позитивного нейтралітету Швеції, часто підтримувала позицію США у голосуваннях.

З початку 1960-х років основною проблемою зовнішньої політики Ірландії стали переговори про вступ до Європейського економічного співтовариства (ЄЕС), під час них ірландські уряди стикалися з ускладненнями через обережність країн-членів Європейської Спільноти, які були також учасницями НАТО та Західної Європейської Спільноти, і які вважали нейтралітет потенційного члена перешкодою для планів співпраці у сфері безпеки. Вступ Ірландії до ЄЕС у 1973 році став можливим, оскільки відбулася розрядка міжнародної напруги, включаючи вихід Франції з НАТО у 1966 році та прихід до влади у ФРН уряду В. Брандта у 1969 році, який не настоював на перегляді нейтрального статусу Ірландії. Позитивні зміни також сприяли тому, що Франція вже не ветоувала вступ Великої Британії до ЄЕС [3].

З 1970-х років Ірландія почала визначати нейтралітет дещо ширше, включивши виконання миротворчих місій та участь в силах ООН, захист прав людини та допомога програмам розвитку для країн, що розвиваються.

1973-1993 роки були періодом, коли Ірландія лишалася єдиною нейтральною країною в складі Європейських Співтовариств. Це створило прецедент для приєднання інших нейтральних країн, таких як Австрія, Фінляндія та Швеція (1995 р.). Під час цього періоду ірландська політика суттєво європеїзувалася, проявляючись участю в керівних органах ЄС, розробці установчих актів спільноти та координації позицій країн-членів.

У 1995 році Ірландія вступила у Європейський Союз, ставши частиною спільної політики безпеки та оборони ЄС. Важливою подією було отримання визнання права Ірландії на вибіркову участь у спільній політиці безпеки та оборони ЄС, підтверджене Севільською декларацією 2002 року та Рішенням глав держав та урядів ЄС у 2009 році. Це знайшло своє відображення в Конституції, яка гарантує неучасть країни в спільній обороні.

Ірландія є однією з успішних історій економічного розвитку в Європі протягом останніх 30 років. Країна отримала вигоду від єдиного європейського ринку та привернула значні іноземні інвестиції в сектори ІТ, інформаційні технології, фармацевтику, медицину та біотехнології. Ці інвестиції та членство в ЄС дозволили країні розширити економіку та підняти рівень доходів населення. Ірландія використала своє членство в ЄС для розриву залежності від Великої Британії в галузі торгівлі та розвиває широкий спектр експорту по всьому світу, тому вплив Брекзиту на її економічний потенціал був не значний.

Розквіт ірландської економіки у 1990-х роках, який отримав назву «кельтський тигр», був результатом комбінації різних факторів. У 1987 році почалося поліпшення управління країною, а Єдиний європейський акт 1987 року сприяв розвитку єдиного ринку. Ірландія отримала значні суми фінансування від Європейського Союзу для розвитку інфраструктури та соціальних програм. Гранти складали від 3% до 4% ВВП щороку у вигляді допомоги, а не кредитів [1]. Гроші використовувалися на будівництво доріг, аеропортів, портів та інших об'єктів інфраструктури. Фінансування також спрямовувалося на розвиток освіти та перекваліфікацію робочої сили для потреб технологічного сектору. Створення єдиного європейського ринку та гарне управління зробили Ірландію привабливим місцем для американських компаній, які шукали доступ до європейського ринку без торговельних бар'єрів. Після вищезначених змін у країні, американські компанії почали активно інвестувати в Ірландію, що також сприяло її економічному зростанню. Ці фактори разом створили привабливе середовище для американських інвестицій в Ірландії.

З початком російської агресії Ірландія як і інші нейтральні країни почала підіймати питання про відмову, або перегляд політики нейтралітету. У 2022 році цю риторику пов'язували з рішенням інших нейтральних країн Європи, таких як Швеція і Фінляндія, про приєднання до НАТО. Ці події впливають на дебати в Ірландії і сьогодні, за словами професора О'Бреннана, уряд проводить консультації та громадські форуми для обговорення поглядів на безпеку. В ході таких дискусій підіймається питання про можливе збільшення видатків на оборону та приєднатися до більшої кількості структур Європейського Союзу в галузі безпеки та оборони. Як варіант, Ірландія глибше залучиться до питань безпеки, але навряд чи це призведе до членства в НАТО в найближчі п'ять або десять років [1].

Сьогодні на думку експертів стан розвитку військового потенціалу Ірландії досить обмежений. В країні майже немає можливостей для самооборони, і оборонні структури довгий час зазнавали атрофію через відсутність інвестицій. Територіальні води Ірландії є важливими для комунікацій, їх підводні шляхи використовуються для передачі даних між Північною Америкою і Європою. Російські кораблі, ймовірно, обстежували підводні кабелі в цих водах, що викликало певні обурення, та загострення на міжнародному рівні та свідчить про вразливість Ірландії в області безпеки.

Наприкінці 2023 року уряд Ірландії анонсував внесення змін у законодавство, які спростять можливість оперативного розгортання Збройних Сил за кордоном. Зокрема, планується скасування «потрійного замку», що вимагав затвердження розгортання військ урядом, нижньою палатою парламенту та Радою безпеки ООН, яка включає Росію та Китай. Міхал Мартін, заступник прем'єр-міністра, міністр закордонних справ і оборони, зазначив, що ця зміна не передбачає вступу до НАТО та підтримує нейтралітет, але дозволить країні ефективніше реагувати на кризові ситуації [2]. Це також позбавить Раду Безпеки ООН права вето на участь ірландських військ у міжнародних місіях. Відзначається, що думки в ірландській політиці розділені, але уряд вважає, що зміни допоможуть країні самостійніше визначати свою політику розгортання військ за кордоном, уникаючи впливу Росії та Китаю.

Отже, Ірландський нейтралітет, на різних етапах набував певної схожості з ознаками постійного та позитивного нейтралітету, але відрізнявся від практики інших нейтральних країн Європи. Ірландський нейтралітет розвивався від статусу нейтралітету під час війни до постійного нейтралітету у формі військового неприєднання. Важливим етапом стало включення принципу нейтралітету в Конституцію Ірландії. Особливості ірландського нейтралітету включають його часткове визнання на рівні ЄС, як оформлено у рішенні Верховного суду та поправках до Конституції. Формат військового неприєднання є близьким до позаблокового статусу і виявився адаптивним. За останні 50 років країна пройшла величезну трансформацію відходячи від залежності від колишньої колоніальної держави та визначаючи себе як успішну та незалежну націю. Сьогодні Ірландський нейтралітет адаптується до викликів пов'язаних зі змінами безпекового середовища у Європі та світі, але відмова від цієї політики у найближчий час малоймовірна.

Література

1. Ворожбит О. Джон О'Бреннан: «Ірландія — одна з найбільших історій економічного успіху в Європі»
URL:<https://tyzhden.ua/dzhon-o-brennan-irlandiia-odna-z-najbilshykh-istorij-ekonomichnoho-uspu-ikhu-v-ievropi/> (дата звернення 15.10.2023)
2. Герасименко Я. Нейтральна Ірландія має намір скасувати заборону на військові місії за кордоном
URL:<https://hromadske.ua/posts/nejtralna-irlandiya-maye-namir-skasuvati-zaboronu-na-vijskovi-misiyi-za-kordonom> (дата звернення 15.10.2023)
3. Нагнибіда О. Становлення концепції Ірландського нейтралітету в 30-х рр. XX ст. Європейські історичні студії. — 2018. — № 11. URL: <http://eustudies.history.knu.ua/uk/olga-nagnybida-stanovlennya-kontseptsii-irlandskogo-nejtralite-tu-v-30-h-rr-hh-st/> (дата звернення 15.10.2023)
4. Constitution of Ireland URL: https://www.taoiseach.gov.ie/eng/Historical_Information/The_Constitution/ (дата звернення 15.10.2023).
5. Dwyer T.R. Behind the green curtain: Ireland's phoney neutrality during World War II. Dublin: Gill & Macmillan, 2009. P. 1.

ВИКЛИКИ ДЛЯ ФІНСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ В 30-ті рр. XX ст.

Малишев В. О.

У 1919 р. відбулося остаточне становлення Фінляндії на шлях республіканського розвитку. Демократизація Фінляндської республіки та поступові реформи, проведені в 1920-ті рр., сприяли певній, хоча і не остаточній, стабілізації країни, що долала руйнівні наслідки громадянської війни 1918 р. Утім, уже через десяток років фінські демократичні інституції постали перед викликами внутрішніх і зовнішніх чинників, що загрожували успішному розвитку країни та навіть її існуванню. Подолання проблем, які постали перед фінською державою в 1930-ті роки, напряду вплинуло не тільки на шлях подальшого розвитку країни, але й забезпечило збереження парламентсько-демократичної форми державного ладу. Впоравшись із викликами, що постали перед країною, Фінляндії вдалось не просто зміцнити власні демократичні інституції, але й довести їх ефективність у часи міжнародної нестабільності 1930-х рр.

Загальні проблеми розвитку Фінляндії в зазначений період розглядались у працях Т. Мулуантуса, Е. Сіарофа, Дж. Курунмакі та Д. Ковальова [3;4;6;7].

Мета нашого розгляду — вивчення головних викликів, що постали перед Фінляндією як парламентсько-демократичною країною в 30-ті рр. XX ст., та тих способів, що були обрані фінським істеблішментом для їх подолання.

Як зазначалось вище, реформи 1920-х років сприяли певній, хоч і не остаточній, стабілізації внутрішньополітичних процесів, частковому «загоєнню ран» громадянської війни за рахунок успішного економічного розвитку Фінляндії в цей період [6, с. 108]. Однак, економічна криза 1929–1932 рр. заподіяла значної шкоди економіці Фінляндської республіки — зменшився обсяг виробництва, подорожчали харчі, стрімко збільшились рівень інфляції та безробіття. Значної шкоди зазнали торговельно-економічні зв'язки Фінляндії з головними зовнішньоекономічними партнерами — Великобританією, Францією та Швецією [4, с. 187].

На тлі економічної кризи активізувались процеси внутрішнього протистояння, які набули радикального характеру. Водночас із збільшенням підтримки населенням соціал-демократичної партії з підпілля починають звучати голоси фінських комуністів, діяльність яких була заборонена ще в 1923 р. Заради «захисту країни від більшовицької